

Oponentský posudek
na dizertační práci **Jana Matonohy** *Psaní vně logocentrismu (diskurz, gender, text)*

Předložená dizertační práce Jana Matonohy *Psaní vně logocentrismu (diskurz, gender, text)* je nadstandardní nejen svou kvantitou (269 stran textu), ale také kvalitou. Proto si mohu i já dovolit luxus nadstandardního posudku, ve kterém nebudu opakovat strukturu autorovy práce a její obsah, ale přejdu rovnou k oblastem, ke kterým by bylo možné vyslovit polemické poznámky či náměty k úvaze, které vyplynuly jednak z konfrontace autorem přijatého paradigmatu s jeho vlastním textem, ale také z virtuální pozice situovanosti „vně“ jím zvoleného paradigmatu.

Než však přejdu k této části, chci vyzvednout tři aspekty práce:

- 1) Autor prokázal suverenitu v osvojení si terminologie a analytického aparátu svých východiskových koncepcí, ke kterým se otevřeně hlásí (i v souladu se svou koncepcí „ženského psaní“ jako takového typu psaní, které neskrývá konstruovanost a diskurzivní povahu procesu svého ustanovování.) Autor je tedy konsekventní v tom smyslu, že zvolená teoretická východiska aplikuje i na vlastní text, a to hlavně tehdy, když se snaží vyhnout definicím, které by směřovaly k jednoznačnému významu a volí strategii postupného ohledávání prostoru, ve kterém se chce ubytovat a pohybovat.
- 2) I přesto jsou jeho rekonstrukce východiskových koncepcí mimořádně koncizní a instruktivní, jakkoli do jejich sítí autor vetkal i interpretace ze sekundární literatury (hlavně Foucaultovy koncepce diskurzu, názorů Judith Butler, Derridova čtení Nietzscheho metafor ženy, část o logocentrismu a falocentrismu, kapitola o paradoxech reprezentace: absence, abundance, abjekce).
- 3) Autor se navíc nevyhýbá zásadním otázkám, které zvolený přístup provokuje, a poctivě a mimořádně teoreticky poučeně na ně hledá odpověď. Jednou z ukázek podle mého názoru úspěšně zvládnutého hledání je zdůvodnění volby centrálního termínu práce, a to „ženského psaní“. (I když si nejsem jistá, zda autor skutečně dodržuje proklamovaný princip, že v uvozovkách bude psát „ženské psaní“, „jak se je zde snažím představit a vyjednat“ (s. 53, pozn. 11), a bez uvozovek tam, „kde se pojem „ženské psaní“ objevuje ve svém původním, neproblematizovaném významu“ (s. 75, pozn. 18)). Autorovi se však podařilo pomocí mnohých a z různých úhlů vedených vstupů do sítě souvislostí mezi pojmy diskurz, gender a falogocentrismus postupně vyvrátit mé pochyby o tom, zda je skutečně nezbytně nutné zavést a snažit se „vyjednat“ termín „ženské psaní“ pro podobu „vně logocentrického psaní“ ve smyslu, jak je v práci vymežil. Snad bych jen poněkud zapochybovala o tom, zda je skutečně možné zvolit pojem „libovolně“ – s. 138 (samozřejmě s podmínkou, jak uvádí autor, že se nám podaří jeho uvedení do terminologie „vyjednat“): spíše se přikláním k názoru Wittgensteina, podle nějž máme v zásadě dvě možnosti, buď rozšířit nějaký již etablovaný termín na nový jev (např. román i na absurdní román), nebo přijmout termín jiný, který však nebude zvolen zcela libovolně, ale bude využívat nějakou formu „rodinné podobnosti či příbuznosti“ jevu s již dostupnou zásobou termínů. Zároveň však připouštím, že „život“ termínů je zajisté ne zcela prediktabilní a nemůžeme proto předem vyloučit ani možnost, že bude „vyjednán“ termín libovolný.

Jedním z nosných principů, kterými autor vymezuje charakter „psaní vně logocentrismu“ je koncepce tzv. „pragmatického rozporu“ Miroslava Petříčka jr., pod kterou míní, že „na textové a stylové rovině text činí přesný opak toho, co sděluje na rovině svých propozic.“ (s. 7). Zdá se mi, že tuto charakteristiku je možné aplikovat i na samotný předložený text dizertační práce, a to v tom smysle, že na rovině textové a stylové autor pléduje za heterogenitu, za neukončitelnost a nejednoznačnost významu psaní „vně logocentrismu“,

kterému, zdá se, dává přednost i v rovině teoretického diskurzu (své práce). (Má tedy i jeho text přispět k subverzi logocentrismu?) Odvolává se na poststrukturalistickou kritiku strukturalismu za jeho „budování homogenních systémů na úkor skutečného čtení textu se všemi jeho nejednoznačnostmi“ a za to, že „zastírá bezmocnost interpreta před neuchopitelností textového materiálu“ (s. 21-22) a kritizuje homogenizační tendence falogocentrického diskurzu. Jeho přístup k interpretaci zvolených literárních textů je však na druhé straně také možné „číst“ jako homogenizační tendenci směřující k procesu subsumování různorodosti zvolených literárních textů pod jednu teoretickou mřížku „ženského psaní“ – neboť tak, jak je homogenita abstraktní kategorií s homogenizačními tendencemi, tak je jí i heterogenita (neurčitost, diskurz, atd.). Jednodušeji: zdá se mi, že text je až příliš zatížen abstraktními termíny a je tedy spíše vystaven na „prioritě teoretické mřížky“ než na „různočtení“ konkrétních textů (i když je zřejmé, že se tyto dvě stránky spolu souvisí, jde tedy spíše o otázku „míry“). Tento přístup se obrátí i ve struktuře dané práce, kdy autor věnuje daleko větší prostor teoretickým úvahám než „různočtení“ konkrétních textů, a i tyto texty uvozuje - opět (s. 140-158) teoreticko-abstraktní typologizací jejich „centrálních rysů“ (mimochodem často působících redundantně, neboť autor zde mnohé své teze a tvrzení z předchozích částí opakuje). Takto mu zvolené literární texty slouží vposled spíše jako „dokumentace“, potvrzení či „ilustrace“ teoretických rozlišení. Tato poznámka je míněna spíše jako úvaha, zda vůbec a jak je možné teoreticky myslet jinak, než s „homogenizačními tendencemi“, které s sebou nesou abstraktní pojmy. Snad by vystoupila potřeba nabourávat logiku falogocentrismu ještě zřetelněji, kdyby autor kromě jeho abstraktní charakteristiky a pojmenování „dominantním diskurzem novověku“ také nějak blíže určil či analyzoval některou jeho podobu (jde převážně o diskurz vědecký, filozofický, náboženský, umělecký, atd. nebo jde o podobu, která je přítomná ve všech těchto typech diskurzivních formací?) Opakovaně používaná spojení jako „dominantní falogocentrický diskurz“, „dominantní diskurzivní praxe naší kultury“ (s. 14) se časem mění na jakési zaklínadlo a metaforicky připomíná mlhu, která je tady sice všude kolem, ale za kterou nemůžeme téměř nic, nebo jen něco velmi matného a neurčitého zahlédnout. Podobně jako bylo pro mne obtížné „představit“ si význam slovních spojení povrch textů (s.158), klouzání po povrchu označování (s. 173), materiálnostr významu (s. 149), materialita textu a materialita rukopisu (s. 151). Zřejmě se vystavuji odhalení své neznalosti, ale ráda bych požádala autora o bližší vysvětlení obsahu těchto termínů.

Na závěr jen pár věcných připomínek:

1) na s. 42 se píše, že „sémiotika pracuje s modelem označujícího odkazujícího k označovanému“. Dle mého názoru se tato charakteristika vztahuje spíše ke konceptu sémiologie F. de Saussura, neboť autor koncepce sémiotiky (i s tímto názvem, na rozdíl od Saussurovy sémiologie) Charles Peirce pracoval se třemi „proměnnými“: v procese tzv. nekonečné semiózy, která je mimochodem z jistého ohledu velmi blízká autorovu konceptu odkladu významu či dění a procesuality významu, jeho neukončitelnosti a konstruovanosti je propojení „označovaného“ a „označujícího“ (v Peircově terminologii vyjádřeno jinými termíny) vždy zprostředkováno interpretansem, což způsobuje, že podle Peirceho je „realita“ vždy již interpretovanou či konstruovanou a to nikdy v podobě nějakého „finálního bodu“.

2) V názvu jedné z podkapitol se píše o paradigmatu jazyka vs. paradigmatu vědomí a zkušenosti. V textu se však na s. 56 náhle a bez vysvětlení dostává do protikladu paradigma zkušenosti a paradigma vědomí, které by snad měly být podle názvu podkapitoly na „společné“ straně. Navíc, termín zkušenost se zde užívá velmi filozoficky neproblematicky (jako „přímočaře dostupná zkušenost“ – s. 56), přičemž právě tento pojem je jedním z neambivalentnějších filozofických pojmů: sahá od chápání zkušenosti v podobě smyslového

vnímání, hlavně v koncepcích anglického empirismu, kde je proti-postaven rozumovému uvažování, až po pojem zkušenosti (např. u Johna Deweye a pragmatismu vůbec), který zahrnuje „vše“ – od historie živočichů na této planetě až po vzpomínky, sny a představy lidí (rozum je inherentně obsažen ve zkušenosti jako její složka). V tomto konkrétním případě bychom například těžko mohli hovořit o paradigmatu jazyka *versus* zkušenosti a vědomí, neboť jazyk by byl neoddělitelnou součástí zkušenosti zrovna tak, jako vědomí.

3) Na s. 176 se píše o Mukařovského díle-věci, „tedy estetickém objektu“. Mám za to, že jde o nedopatření, neboť Mukařovský právě dílo-věc odlišoval od estetického objektu jako objektu nacházejícího se v kolektivním vědomí. Také na s. 196 se píše o estetických funkcích díla, mám však za to, že by bylo vhodnější psát o estetické funkci v singuláru, neboť Mukařovský ji právě jako „jedinou“ proti-postavil mnohosti funkcí ostatních jako jejich „svorník“.

4) V kapitole Diskurzivní konstituce subjektivity a gender (na s. 64 a 65) se autor přiklání k rozvolnění duality genderu a pohlaví v koncepci Butler, a k chápání obou jako diskurzivně konstruovaných. Osvojení si této koncepce má za následek, že autor chápe také kategorii tělesnosti jako uchopitelnou pouze prostřednictvím jazyka a tedy nijak „předchůdnou“ a zakládající. Ovšem podle vyjádření na s. 128 se zdá, že si opět tuto dualitu přivolává na pomoc, když hovoří o tom, že „ženské psaní“ nesouvisí s pohlavím, ale genderem. Vůbec problém vztahu pohlaví, genderu a „ženského psaní“ je na mnoha místech práce vymezován odlišně a činí tak dojem značné rozkolísanosti. Jakoby se autor bál přiznat užší souvislost historicky konstituované ženské „zkušenosti“ či „zakoušené“ genderovanosti s prostorem „ženského psaní“, což pomohlo přesvědčivěji vysvětlit fakt, že předmětem jeho analýz se staly převážně autorky. Kategorii genderu vymezuje jako „plovoucí označující“ (s. 131), které může být přiřazeno i jiným subjektům než jsou ženy, což je tvrzení oprávněné (viz např. texty Gerlindy Šmausové, kde autorka přesvědčivě argumentuje, že ženskost je přiřazována i podřízeným mužům, skupinám lidí či celým národům), ale pro mne v této své podobě jaksí příliš plovoucí. Vymezení G. Šmausové, která také pracuje s kontra-intuitivním obsahem kategorie genderu a akcentuje její mocensko-hierarchizující strukturující funkci, ji podle mého mínění váže na ženskou zkušenost úžeji v tom smysle, že jsou to právě ženy, které ve většině částí světa a ve většině případů „zaujímají podřízený status“.

Na závěr - abych udělala zadost formálním požadavkům na posudek - konstatuji, že práce Jana Matonohy *Psaní vně logocentrismu (diskurz, gender, text)* splňuje kritéria kladená na dizertační práce a proto ji **doporučuji** k obhajobě a autorovi doporučuji udělit titulu PhD.. Práci bych také ráda doporučila (po odstranění překlepů, doplnění poznámky č. 7, sjednocení názvů děl, např. Milenec moře Friedrich Nietzsche, s. 111 a Milenka moře Friedricha Nietzscheho, s. 109, Pohlaví, které není jedno a Pohlaví, které není jen jedno, a možná i pročištění textu z hlediska nadměrného opakování) k publikování.

Ostrava 9.9.2008

Doc. PhDr. Zdeňka Kalnická, CSc.

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Oddělení vědy
Praha 1, nám. J. Palacha, 1628